

TÜRK EDEBİYATINDA AİLE

3. TÜRK ATASÖZLERİNDE AİLE

-
- Atasözleri yüzyıllar boyunca kitleler tarafından benimsenen, uzun yıllara dayanan düşünce ve tecrübelerden doğan, söyleneni belli olmayan, ağızdan ağza dolaşan, yol gösterici vasfı olan az kelime ile çok anlam ihtiva eden kültürel unsurlardır.
 - Atasözlerinde özellikle Türk aile yapısı hakkında bilgi edinebileceğimiz pek çok örneğe rastlamak mümkündür. Bu örneklerin geleneksel aile yapısı ve toplumun dönemsel şartları ile bağlantılı olduğu bilinmelidir.
 - Bunlar çeşitli başlıklar çerçevesinde şöyle sınıflandırılabilir:

➤ I. AİLENİN KURULMASI

- Her ne kadar «Bekarlık sultanlıktır.» gibi az da olsa bazı atasözlerinde olumlansa da genel olarak bekârlık teşvik edilmez. Aile kurmak önemli ve gereklidir.
- “Bekâr gözü kör gözü.”
- “Bekârın parasını it yer, yakasını bit.”
- “Bekârlık maskaralıktır.”
- “Varsa eşin rahattır başın, yoksa eşin zordur işin.”
- “Evlenenle ev alana (yapana) Allah yardım eder.”

-
- Dönem şartları gereği kız çocuklarında erken yaşta evlilik vurgulansa da bunun şartları da ortaya konulur. Mesele aceleye getirilmemeli, aile büyükleri ile etraflıca tartışılmalı ve ortak karar alınmalıdır. Tabi bunun tersi örnekler az da olsa dikkati çeker.
 - “Kız beşikte çeyiz sandıkta.”
 - “Demir tavında, dilber çağında.”
 - “Erken evlenen döl alır, erken kalkan yol alır.”
 - “Erken evlenen yanılmamış.”
 - “İven (acele eden) kız ere varmaz, varsa da baht bulmaz.”

Atasözlerinde tek eşlilik vurgusu yapılır ve teşvik edilir. Kuma fikri hoş karşılanmaz.

- “Kadının biri alâ, ikisi belâdır.”
- “Bir eve bir baca, bir kadına bir koca.”
- “Kızın kimi severse güveyin odur, oğlun kimi severse gelinin odur.”

Eş seçiminde gençlerin tercihiine müdahale edilir. Amaç tecrübelerden istifade edilmesini sağlamak ve yol göstermektir. Özellikle kızlar için daha erken yaşta evlilik öngörüldüğünden bu müdahale etme gereği izah edilir.

- “Kızı kendi havasına bırakırlarsa ya davulcuya varır, ya zurnacıya.”
- “Kızı kendi keyfine koysalar çalgıcıya varır.”
- “Ergen gözü ile kız alma, gece gözü ile bez alma.”

Eş seçiminde denklik önemlidir. Bilhassa yuvayı kadın kuracağı ve çocukları yetiştireceği için onun soyu son derece önemlidir. Ailenin sağlam temelli olması için bu gereklidir.

- ▶ “Davul dengi dengine çalar.”
- ▶ “Halayktan (beslemeden) kadın olmaz, gül ağacından odun.”
- ▶ “Pekmezi küpten, kadını kökten al.”
- ▶ “Lafın azı uzun, çobana verme kızı; ya koyun güttürür, ya kuzu.”
- ▶ “Asili alması zor, saklaması kolaydır.”

Eğer yeni evlenen çiftler ayrı ev açmayacaklarsa, genellikle erkeğin babasının evine yerleşirler. İç güveysi olmak hoş karşılanmaz.

- ▶ “Kızı ver, köprü kes.”
- ▶ “İç güveysi iç ağrısı.”

II. AİLE ÜYELERİ ARALARINDAKİ İLETİŞİM

Atasözlerinde en çok annelik vasfıyla kadın vurgulanır.

- “Evi ev eden avrat (kadın), yurdu Ően eden devlet.”
- “Kadının düzdüğü evi Tanrı yıkmaz, kadının bozduğu evi Tanrı yapmaz.”
- “Kadın var ev yapar, kadın var ev yıkar.”
- “Dişi kuş yapar yuvayı, içini, dışını sıvayı sıvayı.”
- “Ağlarsa anam ağlar, gayrısı yalan ağlar.”
- “Ana gibi yar, Bağdat gibi diyar olmaz.”
- “Anadan doğmayan kardeş sayılmaz.”
- “Anadan olur dana, hamurdan olur maya.”

Baba da anne kadar olmasa da atasözlerinde yerini alır:

- ▶ “Baba nasihati tutmayan pişman olur.”
- ▶ “Baba oğlunun fenalığını istemez.”

Atasözlerinde çocuk da dikkate değerdir. Özellikle aileye mutluluk getirmesi, destek olması ve yaşlandıklarında anne baya vefa göstermesi yönüyle anılır:

- ▶ “Çocuklu ev pazar, çocuksuz ev mezar.”
- ▶ “Çocuksuz kadın meyvesiz ağaç gibidir.”
- ▶ “Çocuk evin meyvesidir.”
- ▶ “Evlâdı olmayanda merhamet olmaz.”

Çocuklar içinde sıklıkla erkek çocuğu yücelten atasözleri olsa da bazı örneklerde tam tersini görmek de mümkündür. Erkek çocuğun değerinin yüksek görülme sebebi ondan beklentinin çok olmasıdır.

- “Kız evde olsa da elden sayılır.”
- “Oğlandır oktur, her evde yoktur.”
- Torunda “Oğlanınki oğul bahı, kızınki bahçe gülü” olarak nitelendirilir.
- Bir yandan da «Kız evlat öz evlat.» sözleriyle bazı bölgelerde kız çocuklarına değer verildiği vurgulanır.

Eşlerin iletişimi de zaman zaman atasözlerine konu olur:

- “Bir adamın karısı onun yarısıdır.”
- “Kardeş kardeşi atmış, karısı yar başında tutmuş.”
- “Kardeşten karın yakın.”
- “Otuz oğlun olacağına bir kocan olsun.”

Eşler arasındaki otorite ilişkisi şöyle karşılık bulur:

- “Bir evde iki horoz olunca sabah güç olur.”
- “Kocana göre bağla başını, harcına göre pişir aşını.”

Aile düzeni için eşlerin rolleri şöyle belirlenir:

- “Kadını yeşil yaprak eden de kocası, kara toprak eden de kocası.”
- “İyi kadının kocası cüppesinden bellidir.”

Ailenin çocukla iletişimi sevgi ve saygı çerçevesindeki yaklaşımları son derece önemlidir:

- “Sen seversen oğlunu, o da sever oğlunu.”
- “Soydur çeker, huydur geçer.”
- “Meyve ağacından uzak düşmez.”
- “Armut dalının dibine düşer.”
- “Ağaca çıkan keçinin dala bakan oğlağı olur.”
- “Çocuğuna iyi-kötü huy anadan gelir.”

Ailenin konumunun ve sosyal statüsünün nasıl çocuğa miras kaldığı vurgulanır:

- “Ata dostu oğula mirastır”.
- “Babası ekşi elma yer, oğlunun dişi kamaşır”.
- “Dedesi koruk yemiş, oğlunun dişi kamaşmış”.

Ailenin her zaman çocuğa yetmeyeceği, kendi ayakları üzerinde durması gerektiği sıklıkla işlenir:

- “Ata malı mal olmaz, kendin kazanmak gerek.”
- “Atalar çıkarayım der tahta, döner dolaşır gelir bahta.”
- “Babadan mal kalır, kemal kalmaz.”

Çocuğa yüklenen cinsiyet rolleri de atasözlerinde karşımıza çıkar.

- “Oğlan babaya kız anaya çeker.”
- “Kenarına bak bezini al, anasına bak kazını al.”
- “Oğlan atadan öğrenir sofrayı açmayı, kız anadan öğrenir biçki biçmeyi.”

Çocukların anne babaya davranışları ve otorite-itaat ilişkisi de işlenir:

- “Oğula devlet gerek ise anaya ataya hürmet eyleye.”
- “Ana ata önünden geçmek hata.”
- “Ana baba bedduasını alan onmaz.”
- “Atanın önünden geçeni Allah sevmez.”

Anne baba nasıl çocukla ilgileniyorsa çocuk da özellikle evlendikten sonra onlarla ilgilenmelidir:

- “Doğurdum oğlum oldu, evlendi komşum oldu.”
- “Bir baba dokuz oğlu besler, dokuz oğul bir babayı besleyemez.”
- “Babası oğluna bir bağ bağışlamış, oğlu babasına bir salkım üzüm vermemiş.”

Çocuk için annenin kıymeti özellikle vurgulanır:

- “Yüz koyunlu atam kalmaktan, bir yüksüklü anam kalmak yeğdir.”
- “Baba öksüzü öksüz değil, ana öksüzü öksüz.”

Aile içi iş bölümü ve dayanışma ele alınır:

- “Anasını babasını dinlemeyen evlât, kocasını saymayan avrat, üvendere ile yürüyen atı kapında tutma hiç, durma sat.”
- “Buyurmadan tutan evlât, çağırmadan kalkan avrat, orada olur devlet.”

Türk atasözlerinde kardeşin önemi de vurgu yapılmıştır:

- “İnsana kardeş gibi yâr, Irak gibi diyar olmaz.”
- “Kardeşi olmayan garip olur.”
- “Kardeşin büyüğü peder, küçüğü evlât yerine geçer.”

Bazen de kardeşler arasındaki rekabet ele alınır:

- “Allah kardeşi kardeş, keselerini ayrı yaratmış.”
- “Kardeş kardeşin ne öldüğünü, ne onduğunu ister.”
- “Kardeş kardeşi bıçaklamış, dönmüş yine kucaklamış.”
- “Dost kazan, anan düşman doğurur.”

Atasözlerinde akraba ilişkilerini belirleyen genelde evin hanımıdır. Onun tarafı ve erkek tarafının ayrıl tutulduğu sıklıkla vurgulanır:

- “Hanım hısmı gelince oklavalar tıklar tıklar, beyin hısmı gelince dişler takır takır.”
- “Oğlan anası kapı arkası, kız anası minder kabası.”
- “Karı hısmı alay bağlar, erkek hısmı sinek avlar.”

Gelin-kaynana ilişkisi Türk atasözlerinde daima soğuk ve gergindir.

- “Gelin çiçek, her dediği gerçek; kaynana yılan, her dediği yalan.”
- “Gelinin dini yok, kaynananın imanı.”
- “Kaynana pamuk ipliği olup raftan düşse gelinin başını yarar.”

Etiler ve gelin-görümce arasındaki ilişkiler de soğuk ve gergindir:

- “Elti eltiden kaçar, görümceler bayrak açar.”
- “Ortak/Kuma gemisi yürümüş, elti gemisi yürümemiş.”
- “Görümce, yüzünü görmeyim ölünce.”

Çocukların anne babanın akrabalarıyla olan ilişkisi de işlenir:

- “Oğlan dayıya kız halaya çeker.”
- “Teyze ana yarısıdır.”
- “Amca baba yarısıdır.”

-
- Genel olarak atasözlerinde aileye önemli bir yer verilmiştir. Roller, statüler, görevler belirlenmiş böylece ailenin devamlılığı esas alınmıştır. Özellikle kadın anne vasfı ile son derece önemli bir konumda görülürken erkek de baba olması ve aileyi geçindirmesi, birliğini ve devamlılığını sağlaması açısından önemli görülmüştür.
 - Bu açıdan «pederşahi» aile yapısı geleneğin içinden atasözlerine taşınmıştır, denilebilir.

► Kaynakça

► GÜNGÖR ERGAN, N. “Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Aile ve Akrabalık Anlayışı”, Türk Kültürü Kongresi Bildirileri, C. II.

► KÖYLÜ, M. “Atasözleri Işığında Aile Hayatı ve Eğitimi”, 19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 38, 2015.

TÜRK EDEBİYATINDA AİLE

4. TÜRK HALK ANLATILARINDA AİLE

4. TÜRÖK HALK ANLATILARINDA AİLE

4.1. Destanlar

- Destanlar, sadece geleneğin bir eğlenme unsuru olarak aktarılmasının yanında toplumun tarih bilincini güçlendirme ve geleceğe aktarma gibi görevleri de üstlenir. Genel olarak bir kahramanın doğumu, gençliği ve kahramanlıkları etrafında gelişir.
- Türk destanlarında ağırlıklı olarak avcılık veya hayvancılıkla uğraşan ve ilişkileri güçlü bir toplum yapısı dikkati çeker. Yeryüzünün yaratılması ile başlayan destanların bireye odaklanırken boy halinde yaşayan insanların aile olması, akrabalık ilişkileri ve çevresi ile olan bağları üzerinden hareket ettiğini söylemek mümkündür.

- Yaradılışın ardından aile yapısına geçilir. Öncelikle huzur ve düzen vurgusu yapılır. Bu yüzden Türk destanları çoğunlukla çocuksuzlukla başlar. Çünkü çocuk huzur kaynağıdır. Daha sonra genellikle olağanüstü yollarla çocuksuzluk giderilir.
- Mesela Dede Korkut Kitabı'nda çocuksuzluk bir problem olarak algılanmaktadır. Bu konu hem erkek hem de kadın için bir mahcubiyet sebebidir. Ve bunun giderilmesi için dua başta olmak üzere bazı çözümler sunulur. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu, çocuğa verilen değeri iyi anlatan örneklerdendir.
- Bayındır Han, toyda beyleri sahip oldukları çocuklara göre sınıflandırır. Oğlu olanın ak otağa, kızı olanın kızıl otağa, çocuğu olmayanın ise kara otağa oturacağını söyler. Dirse Han, toya gelip kendini kara otağda bulunca bunun normal bir durum olmadığını «Bayındır Han benim ne eksikliğim gördü, kılıcumdan mı gördü, suframdan mı gördü, benden alçak kişileri ağ otağa kızıl otağa kondurdu.» Kam Püre ise Bayındır Han'ın sohbetinde diğer beylerin oğullarını gördüğünde ağlamaya başlar. Beyler, Kam Püre'nin neden ağladığını sorduklarında çocuğu, daha doğrusu bir oğlu olmadığı için ağladığı ortaya çıkar. Oğuz beyleri Kam Püre için el açıp dua ederler ve bu sayede Kam Püre bir oğul sahibi olur.

Aile kurulduktan sonra yegane vazife onun birliğini ve bütünlüğünü korumaktır. Sıklıkla aile yağmalanacak ve kahraman da yiğitliğini ailesini koruyarak gösterecektir. Bazen esir alınmış aile bireylerinin kurtarılması için mücadele edilir.

Türk destanlarında sıklıkla kahramanların yurtları ve evleri yağmalanır. Ağırıklı olarak yağmayı yapanlar düşman hanlıklarla birlikte bazen de olağanüstü varlıklardır. Eşleri alıkonulan, varlıkları çalınan, yağmalanan kahramanlar yiğitlik gösterir ve hem ailesini hem de yurdunu düşmandan kurtarır. Bu aslında öncelikli olarak aileye ve toprağa sahip çıkma bilincinin vurgulanmasıdır.

Destanlarda kahramanın evliliğine sıklıkla yer verilir. Bazen doğaüstü şekilde gelişir bu evlilik. Oğuz'un bir eşi ışık içinde iner. Diğer eşini ise göl ortasındaki bir ağacın kovuğunda bulur. Oğuz Kağan Destanı, Manas, Alpamış, Köroğlu gibi metinlerde kahramanların olağanüstü evlilikleri anlatılır.

Türk destanlarında evliliğe, dolayısıyla aile kurmaya yönelik hazırlıklar, çok erken yaşlarda başlar. Sıklıkla “beşik kertmesi” geleneği dikkati çeker. Türk destan ve halk hikâyelerinden Bamsı Beyrek, Manas, Alpamış, Kerem ile Aslı ve Tahir ile Zühre'de karşımıza çıkan yöntem ailelerin birbirine verdiği sözü ifade eder.

Gençler yetişkin çağa geldiklerinde bundan haberdar olur. Genelde aileler arasındaki çekişmelerden bu söz bozulur. Gençler de birbirlerine verdikleri sözü tutmak için bir mücadeleye girişir. Dede Korkut Kitabı'nda Bamsı Beyrek ve Banı Çiçek daha doğmadan beşik kertmesi yapılırlar.

Bazen de kalım/kalın isteği dikkati çeker. Mesela, Manas, Kanıkey'le evlenmek istediğinde kız için çeşitli mallar istenir. Destanda buna “kalım” adı verilir: “On oyuğu dolduracak/Yılkıyı sürüp gel! deyip/Kırk oyuğu dolduracak/Koyunu sürüp gel! deyip/Yüz oyuğu dolduracak/ Sığırı sürüp gel! deyip/Dört oyuğu dolduracak/Deveyi sürüp gel! deyip/Fazla malı salmaz mı?/ Bulursa sürüp gelmez mi?”

Kıza karşılık istenen onlarca koyun, at ve deve “kalım/başlık” olarak değerlendirilir.

Türk destanlarında babanın iki önemli vazifesi vardır. Öncelikli olarak ataerkil düzenin temsilcisi bağlamında ailenin koruyucusu ve düzenin sağlayıcısıdır. Aileden herhangi birine bir zarar geldiğinde ilk muhatap babadır.

Bir diğer görevi de oğlunu erdemli ve hüner sahibi yapmaktır. Dede Korkut Kitabı'nda "oğul atadan görmeyince sofraya çekmez" denilmesi baba oğul ilişkisinin ne kadar önemli olduğunu vurgular. Evlat babadan görerek hüner sahibi olmaktadır.

Baba ayrıca kız evladına miras bırakmadığı ya da düşük oranda bıraktığı için oğulları arasında mirası adaletli biçimde bölüştürmekle de sorumludur. Çıkacak kavgaların sorumlusu babadır. Mesela Oğuz Kağan, ülkesini oğulları arasında paylaşır ve onlara şöyle der: "Ey oğullarım, ben çok aştım; çok vuruşmalar gördüm; çok kargı ve çok ok attım; atla çok yürüdüm; düşmanları ağlattım; dostlarımı güldürdüm. Ben Gök Tanrı'ya (borcumu) ödedim. Şimdi yurdumu size veriyorum dedi..." Oğuz kendinden sonrası adına oğullarına ülkeyi pay ederken izleyecekleri yolu da göstermiştir.

Destanlarda anne figürü daha çok çocuğun bakımıyla ilgilenen, sofrayı dizen alp, sofrayı salan kız yetiştiren yönüyle dikkati çeker. Dede Korkut “ağ südin toya emzürse ana görklü” diyerek annenin ilk vazifesini helal süt emzirmek şeklinde belirler.

Destanlarda babalar, oğullardan annelerden kızlardan sorumludur. Her türlü eğitim anneden kızına aktarılır. Yine Dede Korkut bunu “kız anadan görmeyinçe öğüt almaz” diye anlatır.

Bunlarla beraber bir Türk annesinden eşine sadık olması ve her ne şartta olursa olsun namusuna sahip çıkması beklenir. Mesela Salur Kazan’ın Evinin Yağmalandığı boyda düşman, pek çok kadını tutsak almıştır. Yağmada esir alınan bu kadınlara hangisinin Salur’un eşi olduğu sorulduğunda hiçbirinin konuşmaması vefalarına bir işarettir. Hem eşlerine hem de birbirlerine karşı sadık olmalarının bir sonucu olarak susmuşlardır.

Genellikle pederşahi aile düzeninde gelişen Türk toplumunda erkek hakim bir bakış destanlara da yansır. “Oğul atanın yeteridür, iki gözünün biridür.” diyen Dede Korkut, bunun en canlı örneklerindedir. Genellikle genç erkeklerin kahramanlıklarından hareket eden destanlar onların olgunlaşma macerasına, hayırlı oğul olma durumlarına da vurgu yaparak anlatır. Her şeye emek çekerek sahip olurlar. Ad almaktan evlenmeye yurt tutmaktan babasının mirasını hak etmeye kadar çaba sarf ederler.

Genç kızlar ise genelde güzel, iyi ok atan, at binen hem ev işinde hem de er işinde maharetli kişilerdir. Genelde erkeğe yardımcı figür olarak konumlanırlar. Nadir de olsa kadın kahramanların önderlik ettiği de görülür. Karakalpak Türklerinin destanı olan “Kırk Kız” metninde olduğu gibi.

4.2. Masallar

Masal, “Genellikle halkın yarattığı ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, çoğunlukla insanların veya tanrıların başından geçen olağan dışı olayları anlatan hikâye.” olarak tanımlanmaktadır. Büyük Sözlük’te ise “Düz yazı biçiminde söylenmiş dinsel ve büyüsel inançlardan ve törelerden bağımsız, bütünüyle düş ürünü olan, gerçeklerle ilgisi bulunmayan olağanüstü kişi, olay ve motiflerle bezenmiş kısa, birçoğu anonim anlatı türü.” olarak değerlendirilmektedir.

Masal metinleri ile ilgili çalışmalarıyla bilinen Eflatun Cem Güney de her milletin şahsi bir külliyatı olduğuna vurgu yaparken Türk masallarının dünya masalları içindeki yerini şöyle anlatır: “Bu toprağın da bir masal dünyası var; uçsuz bucaksız bir dünya bu. Keloğlanı da içine alır, devanasını da. Yine de bir fındıkkabuğuna sığar, yedi dünyaya sığmaz.”

Masallar, çocuklar için bir yandan eğitici bir görev üstlenirken bir yandan da çocuk ile ailesi arasındaki bağı güçlendirir. Her masal anlatma vakti aile için kaliteli zaman anlamına gelir.

Masallar, öğretici yönleri, iyinin, doğrunun, başarının, erdemin ödüllendirildiği hainin, tembelin, yanlışın cezalandırıldığı yaklaşımlarıyla çocuk eğitiminde son derece önemlidir. Bu da masalın yalnızca bir eğlence ya da vakit geçirme aracı olmadığı aynı zamanda eğitici bir yönü bulunduğunu da gösterir. Ayrıca hayal dünyasının zenginleşmesi açısından da masalların işlevi son derece büyüktür.

Buradan hareketle masallardaki aile kurgusuna bakacak olursak verilen mücadelelerin hemen hepsi aile kurmak ya da aileyi korumak içindir. «Murat alıp murat verme» ya da «murada erme» kavramıyla kahramanlar masalların sonunda ödüllendirilir. Anne baba ve çocuktan oluşan çekirdek aile masal boyunca çeşitli imtihanlardan geçer. Örnek olarak «Gençlikte mi Kocalıkta mı?» masalı verilebilir.

Zamanın birinde zengin bir adam karısı ve iki çocuğu birlikte yaşarlar. Adam bir gece rüyasında bir ses duyar: «Mehmet Ağa başına üç felaket gelecek, gençlikte mi kocalıkta mı istersin?» Bu rüya üç kez tekrarlanınca adam gençlikte cevabını verir. O gece evleri yanar. İlk bela buymuş deyip bir köyde çobanlığa başlarlar. Bir yandan da adamın karısı bezirganın çamaşırlarını yıkar. Fakat adam kadına göz koyunca onu kaçıır. Mehmet ağa karısını bulmak için oğullarıyla yollara düşer. Az gidip uz giderken bir suya rast gelirler. Adam iki çocuğunun birini kıyıda bırakır birini sırtına alır karşıya geçmeye çalışır. Yalnız kıyıda kalanı kurt, suyun ortasındayken sırtındakini de sel kapar. Adam çaresiz tek başına bir ülkeye varır. O ülkenin padişahı ölmüştür. Halk kuş uçurarak padişah seçemeye çalışıyormuş. Kuş üç kere adamın başına konunca o ülkeye padişah olur. Sonra da çocukları ve karısına kavuşur.

Masallarda aile birliği ve eş seğimi çok önemlidir. Kahramanlar emek harcayarak çeşitli sınavlardan geçtikten sonra eş bulurlar. Bazı örneklerde rüyada görülen eş adayının bir Şekilde çıkıp geldiği ve genç kızla evlendiği görülür. Ya da padişahın kızı veya oğlu eş seğsin diye çeşitli sınavlar ortaya konulmuştur. Bu sınavlardan geçen talipleriyle evlenirler.

Mesela bir masalda padişahın kızına talip olan yılan ocuk, kızını vermek için Şartları olan padişahın sarayından daha yüksek bir saray, yılanın bile geçemeyeceği çiti ve yüz adet aynı boyda aynı renkte süvariye sağlar. Evlendiği gece, insan biçimine giren yılan eşinden bu sırrı kimseye söylememesini ister. Padişahın kızı, eşinin yılan değil, insan olduğunu söyleyince yılan ocuk güvercin olur ve uçar gider. Masalın bundan sonraki bölümlerinde eşini aramaya çıkan padişahın kızının sınanması ve başarısı anlatılır. İki de kendilerine verilen g görev ve denemeleri başardıktan sonra mutlu olmaya hak kazanırlar.

Türk masallarında ailenin devamlılığı ve mutluluğu çocuk sahibi olmaya bağlanır. Aksi durumda da yegane amaç çocuğun olmasıdır. Bu durumdaki eşler mutsuzdur. Ve bir süre sonra çocuk sahibi olmak için çeşitli yollara başvururlar. Bu pratikler arasında en dikkati çeken bir dervişin verdiği elmanın yenmesidir. Elma üremeyi ve çoğalmayı temsil ettiği için bu motif tercih edilmiş gibidir.

Şah İsmail isimli masalın girişi bu konuya iyi bir örnek teşkil etmektedir. Hiç evladı olmayan bir padişah bahçeye çıkar ve orada düşünmeye dalar. Bahçeye gelen bir derviş padişaha üç kere selam verir. Padişah duymaz. Derviş tekrar seslenince Padişah selamı alır. Derviş, neden dalgın olduğunu sorunca Padişah çocuğu olmadığı için üzgün olduğunu söyler. Derviş, iki elma verir. Birini Sultan hanımla birlikte yemesini, diğerini atına yedirmesini söyler. Çocuğu olunca kendisi gelinceye kadar isim konmamasını tembihler ve gider.

"Dua ve dilekle çocuk sahibi olmak" da Türk masallarında oldukça sık rastlanılan yollardan biridir. Çoğunlukla da bu dua ve dilekler usulüyle yapılmadığı için yılan, sıçan biçiminde veya hayırsız bir çocuğa sahip olunur. Bu tür masalarda mücadele biçim değiştirerek insan kılığına girmek veya çevresine zarar veren çocuktan kurtulmak üzere gelişir.

Türk toplumunda da diğer toplumlarda olduğu gibi kız, erkek çocuk ayırımı gözetilen anlayışlar zaman zaman görülmektedir. Türk masallarında ise çocuğun kız veya erkek oluşunun önemli olmadığı, ailesine ve çevresine yararlı ve hayırlı bir çocuk olmasının gereği sık sık vurgulanır. Doğrudan doğruya bu temi işleyen müstakil masal örnekleri de dikkati çeker.

Hayırsız Kız adlı masalda üç oğlu olan bir padişah mutlaka bir kızı olmasını ister. "Hayırlı da olsa hayırsız da olsa bir kızım olsun" dileğiyle bütün aileyi felakete sürükleyen bir kız çocuğuna sahip olur.

Kız çocukların da erkek çocuklar kadar akıllı ve başarılı olabileceklerini anlatan İki Kardeş isimli masalda iki erkek kardeşten birinin bütün çocukları erkek, diğerinin kız olur. Oğulları olan kardeş , kızları olan kardeşini sürekli küçümser. Kız babası bir kızını, oğlan babası da bir oğlunu gurbete göndererek denemeye karar verirler. Sonuçta kız önüne çıkan güçlükleri yener, hem zengin olur hem de padişahın oğlu ile evlenir. Erkek çocuk elindeki parasını da kaybederek hiç bir şey başaramadan geri döner. Cinsiyetin değil aklın, azmin ve becerikliliğin önemli olduğu vurgulanır.

Türk masallarında aile fertleri birbirlerine çok düşkündür. Oğlu ya da kızı için fedakarlık yapan babalar, tam tersi babası için vefa gösteren evlatlar sıklıkla işlenir.

Dünya Güzeli isimli masalda hastalanan babası için toprak bularak hem onu iyileştiren hem de ülkeye padişah olan küçük evlat güzel örneklerden biridir.

Masallarda yaygın olmasa da bazen üvey anne ve babaların çocuklara zulmü de işlenir. Ancak bu örnekler olumsuzlanarak anlatılır. Ailenin bu fertleri sıklıkla masalın sonunda cezalandırılır.

4.3. Halk Hikâyesi

Arap dilinde başlangıçta “kıssa” ve “rivayet” olarak düşünölen, sonraları “eğlendirmek” maksadı ile “taklid” manasında kullanılan “hikâye” deyimini, gerçek veya hayâlî birtakım vakaların, maceraların hususî bir üslupla, sözle nakil ve tekrarı demektir.

Türk halk hikâyeleri, bugün romanların gördüğü işlevi üstlenerek hem efsane, masal, menkıbe, destan gibi türlerden beslenmiş hem de Türk kültürünün aktarılmasında önemli bir görev üstlenmiştir.

- ▶ Halk hikayelerinde aile sıklıkla bir çatışma unsuru olarak kullanılır. Öncelikle aileler çocuklarının evliliklerinde ihtilafa düşer. Bu da metindeki çatışma ve mücadele alanını besler.
- ▶ Mesela, Arzu ile Kanber Hikayesi'nde erkek kahramanın ailesi o henüz bir bebekken ölmüştür. Evlatlık olarak büyüyen Kanber kendisini büyüten ailenin kızı Arzu'ya aşık olmuştur. Birbirini kardeş bilerek büyüyen gençlerin acı sonlarında kızının mutluluğunu istemeyen anne tipinin etkisi büyüktür. Arzu'nun kendi isteği dışında gerçekleşen evliliği; Kanber'in, kocasının ölümüyle dul kalan Arzu'yu eskiden olduğu gibi kabul etmesi, annesinin bu şartlar altında da gençlerin evliliğini engellemeye devam etmesi hikayenin hep olumsuzluklarla dolu kurgusuyla ilgilidir.

- ▶ Çocuk sahibi olamayan ailelerin olağanüstü yollarla çocuk sahibi olması ve onların geleceğinde statü vurgusu yapmaları da dikkate değerdir.
- ▶ Mesela, Asuman ile Zeycan hikayesinde bir dervişin verdiği elmayı eşleriyle birlikte yiyerek çocuk sahibi olan bey ve kahya arasındaki münasebet aileler arasındaki eşitsizliğin göstergesi sayılabilir. Beşik kertme nişanlılık bu hikayede de karşımıza çıkar. Derviş Ahmed'in Zeycan'ı istemek için Kaleli Bey'in huzuruna çıkması ve huzurdan kovulması dışında, erkeğin ailesinin hikayede etkisi yoktur.
- ▶ Gençlerin beşik kertme nişanlı oluşları ve dünyaya gelişlerine sebep olan, adlarını koyan dervişin tavsiyesine rağmen önce kızın annesi ardından da babasının bu evlilik isteğine şiddetle karşı çıkmaları aileler arasındaki sosyal farklılıkla doğrudan ilişkilidir. Evliliğin Erzurum paşasının yardımıyla gerçekleşmesi ve kahramanların kendi ailelerini kurmaları hikayenin en belirgin yönlerinden biridir.

- Yine aileler arasındaki denkliğin önemli olduğu hikayelerden biri de Aşık Garib Hikayesidir.
- Başlangıçta aileler birbirine denktir. Lakin erkek kahraman servetini har vurup harman savurmuş ve yoksul düşmüştür. Sevdiği kızı almak için başlık parasına ihtiyacı vardır. Bunun için annesi ve kız kardeşini Tebriz'de bırakarak başlık parası kazanmak üzere gurbete çıkar Aşık Garib. Yolda pek çok engelle karşılaşır. Bunları Halep paşasının yardımı ve Hızır'ın himmetiyle aşar. Başlangıçta baba, kızı için çok yüksek başlık parası istemiş, bu sırada kızın da başka bir talibi çıkmıştır. Ancak kızın talibi olan Şah Veled'in hakkından vazgeçmesi ve kendisine yapılan baskılar sonucu baba, inadından vazgeçer ve gençler muradına erer.

- Diğer hikayelerden farklı olarak aile kurma düzenini rüya motifi üzerinden gerçekleştiren metinlerden biri de Elif ile Mahmud Hikayesi'dir.
- Metinde Mahmut, Elif'i rüyasında görür. Üstelik bade de içtiği için aşık olma motifi tamamlanmış olur. Sevdiği kıızı bulmak için yollara düşen kahramanın babasından izin alması Türk aile geleneği açısından dikkate değerdir.
- Bununla beraber hikayede dikkati çeken erkek kılığındaki kadın savaşçılar halk hikâyelerindeki kadın motifinin farklı bir yönüne de işaret eder. Bütün engellerin ve verilen mücadelenin sonunda Mahmud'la arkadaşları Remilci ve Dalgıç'ın da aynı anda evlenmeleri üç yeni ailenin kurulması açısından da dikkate değerdir.

- Bazı hikayelerde karşımıza çıkan evlenecek çiftler arasındaki din farklılığı dikkate değer bir husustur.
- Örneğin Kerem ile Aslı hikayesinde kahramanların aileleri arasındaki şah-hazinedar farklılığı yanında din ayrılığı da önemli bir yer tutar. Kahramanların babaları başlangıçta birbirlerine yakın iken çocukların ileride evlendirilmelerini kararlaştırmışlarsa da Keşiş vazgeçer ve kızını kaçıır. Bundan sonrası tam bir yola düşme ve mücadele hikayesidir. Sonunda Halep paşasının baskısıyla, Müslümanlığa geçmiş olan kızının evliliğine razı olan Keşiş diktirdiği sihirli gömlekle Kerem'in ve Aslı'nın hazin sonunu hazırlar.

- Denk ailelerin çocukları olan gençlerin evlenmesi ve büyük sorunlar yaşamamaları az da olsa karşımıza çıkar.
- Raznihan ile Mahıfiruze Sultan hikayesi, kahramanların ailelerinin denkliği bakımından dikkat çekicidir. Raznihan'ın ailesi hikayenin başlangıç bölümü ile aşık olma bölümü ve iki sevgilinin Kandehar'a dönüp evlenmeleri dışında herhangi bir varlık göstermez. Buna karşılık Mahıfiruze'nin babası, önce aşıklığını beğendiği için Raznihan'ı sarayına kabul etmiş, sonra da kızıyla görüştüğünü fark edince öldürülmesini buyurmuştur. Ancak kızının isteğiyle Raznihan'ı hapse attırır. Sonra da kayıplara karışır.

- Farklı bir denklik hikayesi de Şah İsmail ile Gülizar metninde karşımıza çıkar.
- Hikaye, padişah oğlu ile Türkmen beyinin kızı arasında geçmesine rağmen kahramanların bu durumları herhangi bir olumsuzluğa yol açmaz. Ancak kızının bir padişah oğlu ile evlenmesine "yörüklük" ile "yerleşiklik" çatışmasından kaynaklanan bir sebeple karşı çıkan anne, hikayenin belki de en ilginç tiplerinden biridir. Eşi Şah İsmail'in babası ile görüşürken, kızının verilme haberini alan kadın kendi başına obayı toplar ve Hind ülkesine göç eder. Bu bir yandan da Türk toplumunda erkek obada olmadığı zaman başa kadının geçmesi uygulamasını hatırlatmaktadır.

Sonuç olarak Türk halk hikayelerinde sıklıkla aile kurumu gelenekler ekseninde karşımıza çıkar. Çocuksuzluk motifi üzerinden gelişen hikayede olaylar aile kurmada yaşanan zorluklar ekseninde ilerler. Aileler arası çatışmalar, statü veya din farkı, başlık parası gibi hususlar üzerinden ele alınırken ağırlıklı olarak ailede saygı ve bağlılığın esas olduğu vurgusu yapılır.

► Kaynakça

- Aile Yazıları 10, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 2016.
- Günay, U. “Türk Masallarında Aile”, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 2002.
- Koz, S. “Türk Halk Hikâyelerinde Aile”, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 2002.
- Şahin, H. İ. «Türk Destanlarındaki Aile Algısı Üzerine Bir Değerlendirme», Karadeniz Araştırmaları Dergisi, C. 30, S. 30, s. 117-138.